

ПЕСНИШТВО.

ИГУМАН ПАЈСИЈЕ.

ПРИЧА ИЗ НОВИЈЕ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

Настала је година 1814; година страха и ужаса. Она иста „раја“, која се за пуних девет година јуначки борила са турском царевином и својом крвљу заливала стопу по стопу ослобађане Шумадије, сад је малксала. Чинило се, да су настали последњи часи, у којима ће се поред утучене слободе српске искоренити и име српско. Кара Ђорђе је побегао а обезглављена и напуштена раја није смела у својим домовима дочекати победиоца, који се као изненадна холујина слете у српске долине, рушећи у прах и пепео све, што му стајаше на путу. Све, што је до тога дана у српском народу било ијоле угледније, осудио је Турчин на смрт. Жалосно је било погледати на друмове, по којима пре неког времена весело клицаху српски јунаци; сад туда провођаху у густим гомилама оковану и повезану рају, да је под зидовима Београда живе на коље набију. Очевици из тога времена, од којих су по гдекоји и данас међу живима, приповедају, да је незнан путник, и да не распитује, могао најлакше погодити прави пут од Делиграда до Београда. Требао се само држати обешених лешина, што су у крај друма под дрвећем висиле, па би по томе трагу под сам Београд дошао. Људе су вешали а кћери и сестре српске беху одвођене те њиховим дражима украшаваху дунмани

своје хареме или их, на очиглед везаним родитељима, обешчашћаваху на после крвнички убијаху. Малу децу носили су гомилама у Београд, где су их на силу Бога турчили, стварајући од њих најужасније фанатике, који ће, кад одрасту, као прави зверови сатирати очеве и браћу своју. *Смрт и бешчашће, освета и грабеж*, то је право име 1814 години.

И докле се Турци овако светили „бунтовничкој раји“, дотле се у београдскоме пашалуку појави још један непријатељ, који онако исто тамањаше и гуташе стотине жртава за један дан. То је била куга. Она се после деветгодишњег проливања крви као гробна хаветиња помаљала из ратничких лешева и згариншта, па је довршивала оно, што пушка и нож не могаху дочети за девет година. Пођете ли уским и кривудавим махалама варошким и паланачким, угледаћете, како тамо и амо лежи по неколико окужених лешина, над којима жеже сунчана припека, а оне се на слободном ваздуху у своме трулежу распадају. Ту се нико не усуђује да им се приближи, а камо ли да их у гробље однесе, јер се боји, да и њега иста напаст не снађе. Све, што год је могло да од свога огњишта одвоји, бегало је из окужених махала дубоко у Шумадију, носећи са собом и кузну напаст да је у народу посеје. Кроз опустеле улице по кад кад тек промакне по који сме-

лији човек, али и он жури да се не до-
такне онакажених лешина, око којих урличу
гомиле уздивљалих и гладних паса, кидајући
и распосећи на све стране комађе окуже-
нога меса људскога.

Ова кужна немап није правила разлике
међу победиоцима и побеђенима а то је и
нагонило победиоце да избегну из окуже-
них домова те да се под кровове побеђене
раје заклоне. Због тога почеше сељаци на-
пуштати своје домове и склањати жене и
децу у планинске збегове, не би ли им
сачували образ и част.

Али покрај свега тога, што су ти збе-
гови били заштићавани непролазним клан-
цима и заседама српских хајдука, често се
догађало, да су оружане чете турске на-
басале на њихове збегове, и тада беше
жалосно слушати врисак жена и писку не-
јаке дечице, у које залетаху наоружане
гомиле. Турака те их као робове одвођаху
у далеке земље, где ће их на трговима
јавно продати.

Београдски везир Сулејман Скопљак
паша био је глава овом гађању. Како би
што више виђенијих људи и што више де-
војака и деце заробио, нареди Таја-паша,
да са неколико табора војске кроз Србију
прокретари.

У времену, када ће се Таја паша при-
хватити и чачанске нахије, живео је у ма-
настиру Трнави, као старешина обитељи,
игуман Пајсије, који је већ до тога вре-
мена био познат и врло поштован у сво-
јој околини. Игуман је био тип правих
калуђера онога доба. Крупан и развијен,
као и сваки горштак у ономе крају, једва
ако је претурио коју више преко тридесет
година; имао је дугу смеђу браду и брке,
који под правилно развијеним носом поле-
гаху по густој бради као два рапчешљана
повесма. У кестењастим очима огледала се
стална сета и озбиљност, која се види
често код људи, који више размишљају
него што говоре. И томе човеку беше су-
ђено да покуша, не би ли Кара-Ђорђево
дело подигао из мртвих.

Гледајући, како Таја паша без икакве
милости роби и пали, намисли игуман Пај-
сије да се прихвати очајничкога средства
на кад се мора већ инако гинути, а оно

да се са ножем и пушком у руци погине
јуначки.

Али ма како да је у очајним приликама
овај посао био могућан, опет је било те-
шко извршити га до краја; јер сви знаме-
нитији људи или су пребегли били за Кара-
Ђорђем или беху похватани и на колац
набијени или се, као руднички војвода Ми-
лош Обреновић, предадоше Скопљаку те
му помагаху да угуши сваку клицу устанка.
О себи је мислио, да ће по устанак бити
корисније, ако уз таква вођу, као дуна
уз тело, прионе. Најпогоднији му се учини
за тај посао Хаџи Продан и његов брат
Михајило, који беху у народу познати и
доста чувени.

Време је било кратко и скупо те се
није могло и даље одлагати око избора.
Таја-пашина војска у велико се спрема
да у чачанској нахији продужи крваву за-
баву, којом се и у другим крајевима заба-
вљало. Пајсије похита те пре његова до-
ласка сазва неколицину виђенијих људи и
хајдука, да им укаже на све беде и ужасе,
што ће на скоро у њиховој близини пла-
нути.

На тајноме састанку опомене искуљене
пријатеље на оно, што и сами око себе гле-
даху, те их именом часнога крета и српске
слободе позва да се спремају за нови, можда
последњи устанак. Десетгодишњи отпор
Кара Ђорђевих бораца уверавао је свакога,
да и Турци, ма како били силни, могу бити
побеђивани. Очајничким одушевљењем при-
хватише они игуманов план, прогласише
Хаџи-Продана за *врховнога војда*, и рази-
ђоше се у своје збегове да се спремају и
чекају на згодан тренутак, када ће им
Пајсије са вождом ускликнути: „Сад је
време! На оружје!“

Кршевита Небош планина била је легло
новим устаницима. На глас, који се тајно,
од уста до уста, од збега до збега, разно-
сио, полетеше многи младићи и хајдуци у
стап Хаџи-Проданов.

Са крстом у руци дочекивао је игуман
Пајсије заверенике, заклињући их косов-
ском успоменом, да спасавају веру и сло-
боду, да се не дају живи у руке некрсту,
*јер славно је као прави Србин умрети ко-
совс ом смрћу, за крст чисти и слободу*

златну; а срамно је живети у роиству као
кукавица!

Мрки завереници слушаху побожно по-
уку свога пастира и са вером и надом
приступаху његову крсту и застави, која
се узвијаше у десници Хаџи-Продановој.
Хаџи-Продан их опомињаху, да буду увек
спремни и да мирно чекају време, када ће
их на оружје позвати.

Баш у то време, кад су игуман Пај-
сије и Хаџи Продан најживље прионули
око започетог дела, дојаха у манастир
Трипаву гомила Турака. То је био Латиф
ага, који са својим момцима, узмичући од
куће, добеже у манастир, да се тамо склони,
докле зараза не прође.

Изненадни долазак Турака унесе страх
и трепет у збегове српске. Народ се пла-

шио, да му Турци не пронађу скривали-
ште. Узрујаност из збегова захваташе мало
по мало и заверенике, којима се учини, да
Хаџи Продан са игуманом само оклева.
Захтевали су, да се дело одмах започне и
не гледајући на то, што је Баја паша са
много надмоћнијом војском пред њима.
Игуман Пајсије осећао је добро, да би
овако неприбрани са свим пропали те је
једнако молио и преклињао, на, ако је било
потребно, и строго наређивао, да се стрпе,
разлажући, како би их прерани устанак све
упропастио. Али ко ће зауздати хајдуке?
Запламтели осветом они већ помишљаху на
изненадни удар а по неки чак и гласнице
осуђиваху калуђера, коме као да је тур-
ски ханџар улио страха.

(Свршиће се.)

Драгутин Ј. Илић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

роман И. А. Гончарова

по француској преради Евжена Готи превео Миливој Максимовић.

ДРУГИ ДЕО.

XI.

Она одаела чељад једно за другим, рекав-
ши да још не ће спавати, него ће по-
седети с Борисом Павловићем. За тим поведе
свог унука у кабинет.

Она седне у своју велику наслобачу, лампу
метне на писаћи сто и постави на њу шепир.

Седали су у полумраку. Она је оборила
главу и чекала, не гледајући на њега.

Рајеки започе своју приповетку, трудећи
се, да се што мекше и обазривије приближи не-
срећи. Усне су му дрхтале, а језик му је не-
колико пута отказао службу. Кадгод би мало
застао, да одахне, а за тим би скупио сву снагу
и настави своје причање. Татјана је седела
мирно и не говораше ни речице. Пред крај је
он шапутао, да се једва чуло.

Кад је изишао из њене собе, већ је сви-
тало. Кад је свршио, она устаде, исправи се по-
лако и с натегом, а за тим исто тако опет обо-
ри главу и снуети плећа, ухвати се руком за
сто и постоја неко време, непомично. Из груди
јој се оте дубок и тежак уздах.

— Бабушка! викну јој Рајеки, плашећи се

израза на њену лицу, клекнувши пред њом
спасите Вјеру!

— Суврше касно се поверила бабушки, про-
мрмља она. Бог нека јој буде милостив! Брани
је и теши, како знаш! Бабушке нема више!

Она ступи корак напред а он јој стаде
на пут.

— Бабушка, шта је то с вама? говорио јој
је у страху.

— Ви немате више бабушке, понови му
расејано, стојећи непрестано на истом месту и
гледајући у земљу. Иди! Одлази! викну скоро
љутито на њ, кад виде, да оклева. Хоћу да бу-
дем сама... не пуштај никога овамо, нареди сам
све што треба... А мене оставите сви, сви!

Она је стојала још увек као приковане а
истом месту са укоченим и мртвим погледом. Он
јој хтеде нешто рећи, али она му нестрпљиво
махну руком.

— Иди к њој, чувај је! Бабушка не може.
Бабушке нема више.

У исти мах му заповедајући махну руком,
да иде. Он изиде блед и утучен. Нареди Јакову,
Василију и Савелију све, шта треба да се ради

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

у кући, а сам је из заклона набио на бабушку.

Он са свим као изван себе паде у насло-
вачу и као да заспа несвесним и мртвим дре-
межом. Остаде тако све до јутра, кад је већ
са свим свануло.

Из јутра рано видео је Рајски, који није
ни легао, а и Василиса и Јаков, како је Татјана
Марковна у истом оделу, у ком је била и јуче,
гологлава и са шалом на плећима изишла из
куће, отворила ногом врата и пошла у врт. По-
глед јој беше укочен и гледаше некуд у даљину.
Изгледала је као статуа, која се покренула са
свога подножја.

Ишла је кроз цветник, кроз ред дрвећа
према понору и на послетку је нестала у шумици.

Рајски је крадом ишао за њом, сакривајући
се иза дрвећа.

Она је корачала све ниже и ниже, унутри се
к нависону, спусти главу и стојаше пред њим
непомично. Рајски се поткрадао за њом, прита-
јивајући и само дисање.

— То је мој грех! рече, тешко уздишући
и ухвати се рукама за главу. За тим журним
кораком пође према Волги и стаде на рубу обале.

Ветар је лепршао пеним халлинама, обвijaо
их око пених ногу, разбарушио јој косу и трзао
јој с плећа шал, али она ништа није осећала.

Рајски чисто протрну, кад му паде на па-
мет, да она хоће можда да се утопи.

Но она се обрне натраг, корачајући крунним
корацама и остављајући дубок траг стонала у
влажном песку.

Рајски одахну слободније, али кад јој спа-
зи лице, кад се враћала, он још већма протрну
од ужаса.

Чисто није могао да је позна. Изгледала је
као да јој се мутан облак спустио на лице, а
тај облак је била она *несрећа*, коју јој је он
поџас патоварио на плећа. Видео је, да нема
руке, која би била у стању ослободити је од
тог јада.

Она је истину говорила, кад је рекла, да
бабушке више нема. То није више била она,
није била бабушка, мила и нежна мајка, није
више била она спахиница од Малиновке, под
чијом је управом све цветало и напредовало.
То је била са свим друга жена.

Чинило се као да не иде сама, него да је
носи нека виша сила и да није свесна ничег
другог, него несреће, која ју је стигла.

Рајски је само муком и панором могао ићи

за њом кроз шипражје, низ обронак, бојећи се
да јој се не догоди каква несрећа. А она је
ишла ентузијастичким кораком низ брег, не застајући,
само у један мах није се ухватила обема ру-
кама за дрво.

— Мој грех! понови она уздишући од бола
и јада, ја не могу више! Госноде, помози ми,
олакшај ми! — За тим пође уз брег, пењући
се патриродном снагом.

Рајски беше пренеражен од чуда и страха
и не скидаше очију с ње.

— Не, то није моја бабушка! рече у себи
тужно.

Њему се учини, да је и она једна од оних
женскиња, које неочекивано излазе из породич-
ног круга као јунакиње и ступају на поприште
у одесудним часовима, кад свуда унаоколо на-
дају тешки ударци судбе и кад људима није
потребна груба физична сила нити гордост ве-
ликих и силних умова, него душевна снага, која
може да поднесе сваку невољу и страдање, може
да истрпи и не клоне!

Рајски се љутито отресе свих историчких
јунакиња, које му у тај пар његова немплостива
машта довођаше пред очи и обрати сву своју
важњу на страдалницу, која му беше мила, као
рођена мајка.

Исто тако пође и други дан. Служинчад
беше у неописану страху. Василиса и Јаков
скоро нису ни излазили из цркве, него су се не-
престано молили, клечећи пред иконама. Василиса
се заветовала, да ће пешке отићи до кијевских
чудотвораца, а Јаков, да ће даровати дебелу
позлаћену свећу, ако се госпођа опорави.

Већ два дана беше, од како Татјана није
ништа ни јела ни пила. Рајски је покушавао да
је застави и разговара се с њом, али она му
само заповедајући махну руком, да иде даље.

На послетку он узме теглу с млеком, од-
лучно ступи пред њу и ухвати је за руку. Она
га погледа, као да га не познаје, погледа на
теглу, несвесно је дрхтавом руком узме из ње-
гове и жедно испије млеко до последње капи,
гутајући полаганим и великим гутљајима.

— Бабушка, хајдете ујутра! рече јој, мо-
лећи је. Немојте мучити и себе и нас! То је
убиство за нас!

Она му махну руком.

— Бог ми је донео то некушење! рече му она.
Његова ме сила носи. Треба подржати до краја.

— Ако паднем, подиignite ме. То је мој грех! шанну за тим и пође даље.

После неколико корака стане и окрене се к њему. Он јој притрчи.

— Ако не будем могла издржати, или ако умрем... рече му и даде знак да приклони главу.

Он клекне пред њом.

Она притисне његову главу на груди, пољуби је и положи своју руку на њу.

— Прими мој благослов, рече му, и предај га и њима... Марти и... њој, — бедној мојој Вјери... И њој, чуј добро!

— Бабушка! одазва се он јецајући и љубећи јој руке.

Она петргне руку и пође, да и даље блуди по ширајју, по брегу и по пољу.

„У вѣрующей души есть свое царство!“ рече у себи Рајеки, отирући сузе и гледајући за њом. Она једина је кадра тако трнети за све, што љуби, и тако љубити и искушљивати своје и туђе грехове!

Ни Вјери није било много боље. Рајеки јој одмах исприча свој разговор с бабушком, и кад је другог дана из јутра, бледа и измучена, послала по њега и занитала, како је са бабушком, он јој место одговора показа Татјану Марковну, како иде по врту и кроз редове дрвећа у поље.

Вјера потрчи к прозору и жељно гледаше на бабушку, која је блудела са својим бременом несреће. Престрављена изразом њена лица пружала је руке, као у молитви, за бабушком. Њу је вукло срце к Татјани, али се није усудила, да изиде пред њу, бојећи се, да ће је тим убити.

Вјери беше куцнуо час праве казне. Тек сад је видела, како је дубоко забоден нож и у њен и у други један, њој близак и мно живот.

— За што она да се мучи? Она је света, а ја... говорила је у себи, тресећи непеказане муске.

Рајеки јој донесе благослов Татјане Марковне. Она му се бачила на груди и дуго је плакала.

Другога дана у вече нашла су је, где седи полуодевена на поду у великој дворани. Борне и свентенцова жена, по коју он беше послао, морадоме је силом одвести оданде и метнути је у постељу.

Рајеки пошаље по доктора, који јој пренише средство за ублажавање. Вјера поније лекарију, али се не умири. Завела би се мало спом, али се сваки час трзала и штала, како је бабушки. Она није хтела слушати оно, што јој је шану-

тала на уво њена пријатељица, која је могла знати све њене тајне и чувати их, али која не беше у стању помоћи Вјери и умирити је, кад јој је над главом загрмео силни гром.

— Дај ми, да нијем, шанутала је Вјера, и не говори ми више ништа. Не пуштај никога унутра и распитај, како је бабушки.

Тако је било и поћу. Трзајући се сваки час из дремежа увек би мрмљала: Бабушка не ће да дође! Бабушка ме не воли! Бабушка не ће да опрости.

Трећег дана Татјана Марковна изиде из куће, а нико није опазио, кад и како. Рајеки, који није две ноћи спавао, прилегне мало да одахне, паредивши, да га одмах пробуде, чим она изиде из куће. Али Јаков и Василиса беху отишли у цркву и једини Савелије је видео своју госпоњу, да се сишла у попор, хватајући се за дрвета, и да је посртала, кад је ишла преко ливаде.

Рајеки полете за њом и иза угла опази, како се она преко поља лагано враћа кући. Она је застајала и обзирала се патраг, као да се опрашта са селанским кућицама. Рајеки јој се приближи, али се не усуди проговорити. Њега беше задивно нов израз на њену лицу. Место покорнога страха, беше на лицу израз дубоког очајања. Њега није ни видела него се чинило, да гледа у очи својој несрећи.

На једаред се заљуља и поче хватати око себе рукама, да не падне. Рајеки јој прискочи у помоћ и уз помоћ Василисину доведе је до куће, посади је на столицу и појури по доктора. Татјана се обазре око себе, али не познаваше никога. Василиса горко заплака и спусти се на колена пред њом.

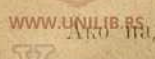
— Матушка Татјана Марковна! вашила је она, дођите к себи. Прекретите се!

Старица се прекрести, уздахне и знаком покаже, да не може говорити и да јој се даде, да није.

Она за тим легне у постељу, али још увек као ван себе и не знајући, шта ради. Василиса је раздене, обложи је топлим салветима, патаре јој руке и ноге спиритом и на поелетку је примора, да поније чашу варена вина. Доктор нареди да је оставе у миру и пренише јој неки лек.

До Вјере беху допрле непажљиво изговорене речи: бабушка је пала у кревет. Она збаћи са себе позривач, одгурне Наталију Ивановну и хтеде да иде к њој. Но Рајеки је задржа, рекавши јој,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

доктор naredio, da je niko ne sme uzne-
mirivati.

Пред вече беше и Вјери позлио. Наступила је врућца и бунцање. Целу ноћ се премстала и у спу дозивала бабушку.

Рајски беше са свим изгубио главу и на послетку се реши, да дозове старог домаћег лекара, Петра Петровића. Са највећим нестрпљивом је очекивао зору и непрестано ходаше од

(Наставиће се).

Вјере к Татјани Марковној и опет од Татјане к Вјери.

— Боже мој! уздисао је Рајски, уморен и душевно и телесно и бацајући се на свој кревет, јесам ли могао и помислити, да ћу у овом закутку наићи на таку драму и на таке личности! Како је велик и страним прост живот у својој правој истинитости и светлости! И како су људи кадри, да издрже те силне потресе?

ПОУКА.

ПЕТ СТОТИНА И ТРИ ГОДИНЕ.

(Наставак.)

Ова потајна радња, која је кроз две стотине година често и на јавност избијала у крвавим потезима, принудила је Душана да потражи стваријег начина, како ће самосталну властелу и племство у што већој потчињености одржати. Али на кога да се обрати? Да потражи ослоња у самом народу? То не беше више онај, који у свом племенском систему беше равноправан; он беше сада феудални роб, подељен на касте, са многим дужностима, које га потчињаваху, а никаквим правима, која би га као самостална грађанина са властељом на равну ногу ставила. Једини снас, дакле, могао је бити у томе, да на супрот племству *по крви*, које се је требало потчинити, истакне племство *по заслуги*. Творачки ћеније великога Душана брзо је увидео, да је ово једини пут, којим би могао сузбијати сепаратистичне тежње племства по крви, јер ово *ново* племство било би принуђено, не само да чува идеју Неманића, него и саму династију, од руке охоле властеле, јер би са пропањћу ове и оно пропало. Та намера Душанова огледа се јасно у онако наглom истицању једног племића нижег реда, који се са својом браћом толико узвиси, да беше на послетку почаствован титулом „севастократора“ и „краља“. Тај племић беше Вукашин.

Да је Душан у своме походу на грчку империју остао жив, нема сумње да би на

овај начин спасао на само своју династију него и царевину од наглог распада; на можда ни сами исламизам, који са галипољских обала узмахиваше мачем илдирима на Јевропу, не би у будућности имао онога значаја, који је доцније добио. Али напрасном смрћу његовом осети српска властела да нема више снажне руке Неманине, Милутинове и Душанове. Неспособни Урош, кога народ из поштовања према славној династији и данас назива „*нејаки Урош*“, место да настави дело великог она и да се повери ономе, који имађаше *личног* разлога, да Неманићску идеју што боље утврди, не само да то није учинио, него је „веселишта сја“ и ловећи са својим друговима, као што он сам у једној повељи Дубровчанима вели, почео да прилази властели *по крви* и својим slabим и несталним карактером све већма, ма и несвесно, да руши ону идеју, коју му силни дедови у наслеђе оставише. Бежећи од Вукашина старом племству, одузимаше он од њега свако оружје, којим се борио против сепаратних властелинских намера, а тиме довођаше у питање не само интересе државне идеје и династије него и лични опстанак самога Вукашина. Лични интереси племства по заслуги изједначили су се на овом месту и са идејом Неманића једно у друго уткали толико, да више не беше могуће раздвојити их, а да

се код обеју не сатру најбитнији основи. Је ли чудо дакле, ако државнички ђеније, тражећи повољнога излаза, у једном часу зајмури испред оличене савести обичног човека и за спас велике идеје ма каквим начином уклони испред себе препреку, која сметаше, да се у своме правцу правилно развија? Ужасна али неминовна судбина, која се из самих догађаја и прилика, историјом створених, испреда, често је упрљана крвљу најплеменитијих створова; али где је тај смртни, који би овде смео бити *непристрастан* судија? Ко би се смео усудити да мирном савешћу узвикне: *гнусно!*? Не, не! Осећаји човечности буне се, али хладни разум, и ако признаје гнусобу таква чина, прелази ћутке преко њега и тражи да види, је ли Вукашин као државник и војсковођа одговорио оној великој идеји, које је носилац постао?

Престанком Урошеве владе нема више династије Неманића. Намесник Вукашин, поред све воље и ђенијалности државника и војсковође, која га је на степен краља узвисила, не беше у стању да разуздано племство у стези одржи. Њему не достажаше ауторитет имена Неманићева, а то једно беше довољно да и поред свију упињања буде остављен да се сам бори изнутра и с поља противу Турака, који, да ли што онажаху унутарњи раздор или подбадањем ревнојиве властеле српске, допреше до Марице.

Битка на Марици и пораз краља Вукашина! Ето, ту је прави зачетак пропасте феудалне Србије на пољу Косову!

Оно државно јединство, које је онако снажно над себичним тежњама српске властеле ђеније Неманића за пуних двеста година одржавао, распало се на реци Марици. У заман ће нам историци тврдити, да је то кривица Вукашина, који је, опијен сјајном победом над Турцима, дозволио своме табору да се изопија и да заспи без икакве предохране војничке — ми то не верујемо! Не верујемо ни за то, што прекаљен државник и војсковођа, као што то

беше краљ Вукашин, не би могао сметнути с ума, да бар најобичније предохране учини против непријатељског изненађења, ако би се десило.

Ко зна, не ће ли временом историја и овде пронаћи какву планину Голеч и Вука, који се у најодсуднијем часу борбе за планину заклања. Несретни Вукашин, једини носилац велике идеје Неманића, постао је жртва властееоске себичности. Сепаратизам феуда разорио је државно јединство. Стара српска неслога, коју народ као пословицу и у домаћем животу употребљава, није проста измишљотина маште његове, него веран закључак, изведен на логици догађаја од његове сеобе до данас.

Са пропашћу на реци Марици и смрћу краља Вукашина угашена је Душанова царевина за свагда. Узаман се српско духовенство, које се борило против Вукашина, труђаше да силом свога ауторитета прикупи раскомадану царевину око *Грблановића*; узаман *Лазар* покушава да удајом пет кћери нађе себи пријатеља у земљи и с поља, који ће му помоћи да сузбије навалу азијске хорде: Душанове Србије нема више! Последњи спомен на њу угасио се смрћу царева намесника, а оно, где владаху Балшићи, Алтоманићи, Војихне, Бранковићи и Лазари, не могахше више постати центар за организовање нове Србије, јер сваки самостални владарчић сматраше себе за најповзванијег да понесе круну Душанову.

Несретног Вукашина заменио је још несретнији Лазар. Први је издишући видео, како пропада идеја Душанова али не и држава и народ српски; али други, под мачем Бајазитова целата, чуо је јасно онај потмули звук са тешких окова, који се спремању српском народу; видео је јасно, како се на разореном бедему хришћанства подиже азијатско минаре, са кога ће кроз пет векова турски дервиши, приповедајући о својој моћи, варварским гласом узвикивати: „Аллах-ил-Аллах!“

WWW.UNILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УМЕТНОСТ

ВЛАДИМИР НИКОЛИЋ.

„Стражилово“ је у 13 броју ове године донело слику нове патријаршеске резиденције, а данас је сво радо да прикаже и самог творца те велелепне грађевине: архитекта *Вл. Николића*.

Стари и опали патријаршески двор у Сремским Карловцима нестао је, а на његову месту ради се данас у велико већ на новој величанственој згради, достојној највишег епископског црквеног великодостојника, а на дику и понос овостраним народу нашем, јер ћемо се овом грађевином моћи увек поносити као у пуном смислу речи својом сопственом, коју подиже епископска мука, епископски трошак и труд, и епископски ум.

А да је до тога дошло, ваља нам у првој линији захвалити Његовој Светости патријарху Георгију, који се није понео и завео за страним умовима, него се поред истих сетио и епископског вештака, скромног но вредног и способног инжењера-архитекта у министарству грађевине у Београду, Владимира Николића, те му поверио израду плана, а за тим по стручњачкој и вештачкој оцени страних и непристрасних стручњака и вештака, а по закључку саборског одбора, и саму израду патријаршеске резиденције.

Николић је имао да се мери и бори са доста снажним и умешним противником и конкурентом, а то је пензански архитект Партош, коме је пречасни господин прота Лиђевић поверио био израду и плана и саме зграде данашње нове карловачке гимназије. Но Партошев план патријаршеске резиденције није могао ни пред стручњацима, ни ни иначе издржати критике поред Николићева плана, ни по изради, ни по укусу, стилу и распореду, и свим осталим захтевима такове по нас и наше прилике потребне грађевине, ван свег тога још, што би Партошева резиденција дуго скуња била.

Владимир Николић родио се у Сенти у Бачкој године 1857, као првенац у оца свог Андрије, адвоката и приседника сиротињског стола у Сенти, ван тога и председника епископске црквене општине, и позната родољуба у свима нашим народно-просветним стварима, човека ретке доброте и

племенитости, разборита ума и умесна лепа епископског начина у опхођењу и са Србима и са Неербима, те за то и врло уважена и поштована од свих суграђана својих. Владимиров отац је био нећак пок. старине родољуба Стевана Брановачког. Владимирове мати Катица је Новосаткиња из честите и угледне куће Форовића.

Основне школе свршио је Владимир у Сенти, прве разреде реалке у Панчеву, а од трећег разреда до краја у Марбургу у Штајерској. За тим се одао изучавању техничких наука у Бечу; отац му беше определио струку градње машина, но Влада никад није имао праве воље за ту струку. Године 1879. умре му отац, а Владимир напусти са свим железничку и машинску струку, те се ода струци архитектонској, њему већ давно омиљеној. Тога ради оде у Монаково, да тамо настави науке, но се тамо набрзо разболи од тифуса, коме многи странци у Монакову подлежу, те се болан преболан врати кући брижњој мајци и сестри својој, где је читаву годину дана провео, док се није са свим опоравио. За тим је заједно с матером и сестром отишао у Беч, где је вредно и савесно наставио и довршио изучавање архитектонске струке као ђак мал те не најпознатијих и најславнијих учитеља у тој струци (Ферста, Ханзена и т. д.)

Године 1884. настанио се стално у Београду као инжењер и архитект у министарству грађевине, у ком је звању био све док није почео зидати патријаршеску резиденцију, чега се ради уз допунет преселио у Карловце.

Да је заиста као чиновник и стручњак савесно и ревностно вршио своју службу, сведочи таковски крет, којим га је одликовала краљевска епископска влада још пре три године.

Св. патријарх поверио му је израду плана још у јесен године 1890, а Николић је провео пуних девет месеци неуморна рада, док је саставио и израдио план зграде, коју ћемо за годину две дана гледати пред собом на дику и понос и славу православног народа епископског и његових светих црквених великодостојника.

Др. Милутин Јовановић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОГ ВУКОВОЈ БИБЛИОГРАФИЈИ.

Die Christen in Bosnien.

Приликом прославе стогодишњице Вукова рођења Пера Ђорђевић састави и штампана у „Просветном Гласнику“ (свесци 17. и 18. за 1888. годину) „Библиографи-

ски „Преглед“ Вукових радова. Писац је ових редака био таке среће, да је био у прилици, да у два маха допуни у београдском „Колу“ (1889. год.) овај марљиво израђени преглед; али и тада слутио је, е ће где год још што год Вукова бити. И гле, слутња — не беше само слутња!

По смрти великога Миклошића библиотеку његову распарчаше на неколико страна. Неки је део допао и семинару за словенску филологију на бечком свенаучишту,

листа забелешку, писану Миклошићевом руком: „Donum auctoris Vuk Stefanović Karadžić“; њој се једино и има захвалити, што знамо писца овоме раду, те нам баца још јачу светлост на и иначе обилан рад оца наше новије књижевности. Могло би се са свим слободно рећи, да нам овај рад указује на једно поље Вукова рада, о ком до сада биографи његови нису ни говорили.

Не ће бити ово јединац у својој врсти. Једном приликом причаше ми госпођа Ми-

Владимир Никוליћ.

који је под управом професора Јагића. Међу тим књигама била је и књижица, чији натпис посе ови реци. Потпуни је пак њен натпис »Die Christen in Bosnien, ein Beitrag zur näheren Kenntniss der Verhältnisse der bosnischen Raaja zu den Türken (Eigens abgedruckt aus der „Augsburger Allgemeinen Zeitung“). Wien 1853. Druck von Carl Gerold und Sohn“. Натпис ми обрати пажњу, заинтересова ме, те и узех књижицу да прегледам. Како изненађење, када сназих на другој страни натписна

на Вукомановићка; ћерка великога Вука, да се она врло добро сећа једнога дописника аугзбурнских новина, по имену Хоне-а, који долазаше Вуку, да му прича о стању српскога народа под Турцима. Вук му је причао, а он је пред њим бележио и по том тако слао. Можда ме бих погрешно, када бих и овом раду пољемичке садржине, којим је хтео писац да обрати пажњу Јевропе на суседну земљу српске државе, у којој живи Србима злонатећи се, — дао такав постанак. Веројатно је са свим, да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је Вук диктовао дописнику у перо, што би се могло потврдити сем осталог и тим, што на стр. 23 стоји „многозаслужни познавалац југословенских земаља и обичаја Вук. Стеф. Караџић прича“ и т. д.

У овој књижици од 30 страна, средње осмине, пољемине Вук са појединим писцима или како их он зове „*der Türken freundliche Philanthropen*“, а то су David Ughuhart, Vicomte E. de Kerkhove, v. Lamartine Marquis de Lavalette и Ubicini. Ови су писали у корист муџомана, тврдећи, да су ови према хришћанима тако човечни, тако толерантни, тако правични, да је турска царевина не само склона реформи, већ да је „in voller Reform begriffen“. У две три проговорио је о Босанцима Мухамедове вере и њихову незнању турскога језика; поменуо да нема правде и заштите за хришћане у Босни, за рају. Казавши неку о њену имену и постанку, прешао је на претресање она четири извора турских закона, који се пријатељима турским, пишући о хришћанима седећи у Цариграду, чине довољним, да могу заштитити сиrotињу рају. Први је извор тих закона: „шери“ или „шери шериф“ т. ј. коран, и суна (свето писмо Исламово и предања профорокова); из њега наводи нека места, која могу подбадати необавештен свет Мухамедове вере против своје браће, хришћана. По преводу Хамерову донесе из суње молитву Омар ал Хатаба, другога калифе. Трећи је и четврти извор „адет“, usus и „урф“, abusus. Први, адет, долази место писаних закона, када „шери“ и „канун“ пису ништа о том донели. Он је разан у разним крајевима; постаје из „урфа“, а то је ни више ни мање у правом смислу „својевољан, самовласан, незаконит акт владаоцев“. Другом је извору дао више простора. Ту је говор о „кануну“, државном закону, који потече од султана. На том месту згодно помену уређење у Босни

Беч.

на читлуке: прештампа све оно, што је у његову Рјечнику под речима: читлук и кмет, разуме се у немачком преводу. Изнео је даље, шта један босански кмет има да даје: те читлук сајбији, те снахији те држави. Уза све то још други намети, као за женидбу и др. — Имајући на уму, вели се даље, да је корист сведена на нулу, у изгледу је да у скоро са свим подлегне босански кмет под теретом, који га притискује. С тога неодложно тражи промену овога жалоснога стања. Турска је не може извршити, јер нема ни воље, ни склоности, ни енергије, ни истрајности онолико, колико је потребно за то извођење. Импулс треба да је споља. Палијативно би средство била комисија, коју би састављали ваљани чланови Турске и јевропских држава, а која би у Босни пробавила дуже време, бавећи се о уређењу хришћанскога стања. Не налази се позван да одлучи: не би ли од радикалнијих средстава било образовање засебне кнежевине или отцепљење од порте окупацијом и присаједињењем суседној држави.

Рад је завршио речима Deprez-a: „En Bosnie, en effet, rien n'est défini, rien n'est assuré, ni le droit ni le fait, ni le titre de premier occupant ni les fruits du travail ni les choses, ni les personnes.“

На крају ових редака да додам још један Вуков рад, о којем нема помена у „Библиографском Прегледу“. У „Сербском народном листу“ за годину 1844 а бр. 42 чланак је „Песме Марка Краљевића“; под њим је потпис В. С. К. Овде Вук износи, како је Каулиције узео из Вукове друге и четврте књиге (првог издања) песме у своје издање народних песама под натписом „Пјесме Краљевића Марка“ (1836 године), па их квариио. Каулицијева збирка дочекала је неколико издања. Једно је — осмо — изишло 1857 године. (види Новаковића „Библиографију“ стр. 389. и 560).

Ђ. С. Ђорђевић.

WWW.DJNILIBS.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

(Додатак).

Казано је већ, да су се Срби год. 1440 из Доњег Ковина и оба села ковинска, Баваништа и Скроповца, укљонили и те исте године населили на чепељском острву на пуетом месту код пуете цркве св. Аврама, које се место доцније прозвало „Мали Ковин“, „Рацки Ковин“ и „Горњи Ковин“.

Но друкчије је отпочео у почетку г. 1847 своје „Осмотреније српскога Ковина (Rácz Keve) у ади чепељској“ г. Максим Лудаћ и он пише овако: „Када су Србљи у аду Чепељ дошли и српски Ковин населили, управо се не зна, но да су онде Србље још пре боја косовскога (г. 1389) већ обитавали, сведочи у стародревној ковинској српској, завета нашем благочестију нигде подобној цркви, на каменој плочи урезан један натпис, где стоји, да је ковинска српска црква године 1320 први пут молована, г. 1514 поновљена а 1765 на ново молована; и она је била манастирска црква, где су калуђери више од 456 година обитавали. — Кад је дакле иста црква г. 1320 први пут молована: питање је, када се она основала? то се обаче опредјелити не може; толико се извесно зна, да су Србљи из дољега у Банату лежећег Ковина овамо у аду Чепељ прешли и српски Ковин населили“.

Општина „закона грчкога неунијатскога“ у Ковину позива се у својој св. архијерејском Синоду поради одржања манастира Ковина (који је по налогу Ђесареком уврштен у број манастира, који се имају укинути) поднесеној молбеници и представци, на поменути натпис, пишући: „Свѣтѣйшему правителствующему Синоду болше нежели мы показати можемъ, незнато естъ, да манастирь сей Ковинъ веѣхъ прочихъ въ предѣлахъ королевства мажарскаго сущихъ греческаго закона монастырей древностию своею превосходить, ниже можетъ начело того извѣстно доказати се, точию аште на надписи того посмотримъ видѣти е, да е у лѣто еште 1320 перви кратъ изображеніемъ украшенъ“. (Гласник II. одељка књ. V. 440). И у службеном извештају коморскога префекта Карла Керешкевија, изасланог да опише и попише све што припада укинутом манастиру ковинском, каже се: „Ex protocollis dicti conventus coram sede dominicali productis, et ex

lapide marmoreo muro magnificae Ecclesiae imposito videre est, eandem ecclesiam adhuc in anno 1320 prima vice nobili pictura exornatam; in anno porro 1514 sub guardianatu patris Michaelis et Georgii ac Janya sic nuncupatis ecclesiae curatoribus picturam eandem renovatam, in anno demum 1765 sub archimandrita Jsaia condam Stephanovics rursum reffectam“.

Гаврило Витковић припоштно је у поменутој збирци споменика из Будимске архиве на стр. 442—444 списе будимскога танаџа, писан г. 1775 и у том се спису истина не каже, да је манастир Ковин „обновио, обогатио и калуђерима снабдео Стефан, краљ српски“, као што је издавач разабрао, али се у том спису збиља тврди, да је манастир Ковин пре 486 година, дакле 1289 г. саграђен. (види и Српску Пчелу од П. Стаматовића за г. 1833 стр. 121 и Ренов Шематизам за г. 1846/7 стр. 75.)

Из тих података и помена извео је, *читати ми се*, први М. Лудаћ (јер ја чланак његов о Ковину и ковинској српској цркви у „Ширгењу“ писам читао) а за њим Гаврило Витковић (Гласник књ. 28 стр. 25 и 36; Гласник књ. 67 стр. IX. XXIX.), да је за владе краља угарскога Беле II. (сленог) жена његова Јелена краљица (кћи српскога великога жупана Уроша, а сестра кнеза Белуша, бана и палатина за краљевања Гејзе, сина Белуша и Јеленина) на свом добру на чепељској ади а наиме у вароши Српском Ковину (Rácz Keve) населила била Србе и основала манастир ковински, најстарији српски манастир у земљи угарској“.

Вољан је био Максим Лудаћ тако мислити и тако се домишљати о древности српске цркве у Горњем Ковину и таквом домишљу изјаснити себи, од куд српске цркве у том Ковину пре 1440 године, које су дољноковински Срби дошли и населили се на чепељском острву; вољан је био и Гаврило Витковић прихватити и усвојити мишљење свога побратима!

Но као што је њима слободно било тако мислити и тако се домишљати, тако не може другом, па ни мени бити забрањено, да друкчије о том не мислим и да не искажем своју домишљу о тој ковинској цркви. Ја дакле мислим, да о насељу српском на острву чепељском пре г. 1440,

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

око г. 1289 или 1320 и о епископском манастиру, саграђеном од угарске краљице Јелене на острву чепељском, не може бити озбиљна говора и да се онака старина ковинске цркве поменутих на мермерној плочи *године 1765* урезаним натписом доказати не може.

Ми не знамо, да ли је кнегињаца епископа Јелена, ако је крштена и одрасла у православној вери, остала православна, кад је пошла за Белу слепога, синовца угарскога краља Стефана II. и његова наследника на угарском краљевском столу, и за што би она насељавала људе из епископске земље на чепељско острво уред земље угарске? Ближе је памети и заслужује више вере мислити, да је црква, о којој је реч, иста она пушта црква, коју су Срби дољоковински затекли на оном пуштом месту на чепељском острву, где су се населили, другим речма, да су ти Срби стару и запуштелу *латинску цркву** оправали само и удешили за своју потребу те очишћену и поправљену посветили је Успенју пресвете Богородице; да су се око те цркве после скупили калуђери из епископске земље и саставили манастир. Ако се може веровати извештају поменутог горе коморскога префекта Карла Керешкењија, то би манастир ковински био постојао већ г. 1514, које је писана та црква, јер се помиње игуман *Миксело*. Кад је кнез Фрањо Ракоција издао у месту Вишње 25 окт. 1704 заштитни лист за калуђере и остале епископске становнике у Ковину, био је игуман ковинског манастира *Константин*. За друге игумане ковинске у XV, XVI и XVII веку ја не знам; а ако знаде за њих г. М. Лудаћ, нека их важе и именује, да и ми знамо и знајући да се с њим радујемо.

Поменуо сам већ, да је исти господин писцао г. 1861 у званичним новинама „Sürgöny“ (бр. 49—51) историјски чланак о Ковину и о епископској цркви у Ковину, и да су угарски археолози Хензелман и Др. Ромер писали о том саставу г. Макеу у стручним листовима угарским — и мени је јако жао, што не знам шта су они рекли и шта су приметили у погледу тога Лудаћева састава; и то је мени тим жалије, што ми је г. Лудаћ особито препоручио, да прочитам и поменути његов састав у „Ширгењу“ и рецензије поменутих угарских стручњака и научника.

* Г. Витковић (Гл. 28 књ. стр. 26) пише, да је та Ковинска црква јединита у *готском стилу сазиђана*, а под једним кровом у три одељења стоје две мање канеле уз главну цркву.

Жао ми је, велим, и ја, жалим на самога г. Макеу, који је знао, да ја не знам мађарски, па је ипак пропустио поставити ме у стање, да сазнам, шта је он рекао о епископској ковинској цркви и шта су опет они рекли и казали за ту његову изреку и тврдњу у погледу те цркве, већ ме оставио у моме незнању и да грешним пишући насумце о певњеној цркви.

Г. М. Лудаћ није хтео ни то да ми открије и саопшти: да ли су поменути угарски писци сагласни с њим у погледу на ту епископску цркву у Ковину или су противна мишљења? Да то бар знам, био бих спокојнији и не би ме мучило толико оно моје незнање, као што ме сада мучи. На послетку — саглашавали се они с њим или не саглашавали у питању о древности епископске цркве у Ковину и за кога је грађена та црква и да ли није саградио ту цркву у Ковину онај богати Ковинчанин, кога „Skaricza Máté“ у писаном години 1581 стихотворенију на мађарском језику у 64 строфи по имену помиње:

„Borbás nemzet jött vala utomban,
Az kérkedék egy lakodalomban,
Hogy mit nyerne egy esztendő tájban
Költséget át templom fundálásban“;

појема та приложена је поменутом горе дипломатару Рац-ковинском од Стефана Магдића на стр. 83—93) — ја сам казао своју и не ћу даље да мислим и премислиам о тој ствари и да пустим мислима и размишљањима морим и себе и тебе, дичин Србине!

Могao бих сада овде лепо ударити тачку, калем заденути за појас те престати, јер што сам „о ковинским привилегијама“ имао и хтео рећи, рекао сам већ, и ја не бих био дужан износити овде помене о епископској Ковину у XVI и XVII веку. Али ако сада и овде не изнесем и те „путничке белешке“ и помене — Бог зна, да ли ћу се икада свратити у Ковин и вратити ка Србима у том Горњем Ковину! Потрпи ме дакле још за часак, добри читаоче и пратиоче мој!

Ковин и Ковинчане Србе (Kevi, Rasbkevič, Traciani in Kevi) спомиње пош. Ђурађ Сремац, двореки канцелан краља Лауша II и Јована Запољскога, у повести о пропасту краљевства угарскога (1484—1543) (види у академијском издању те повести стр. 49, 259, 260, 275 и 293) и он беди ковинске Србе, да су и они тргујући обавештавали Турке о стању ствари у Угарској и издавали Угре Турцима („Quarta traditio erat a Tracianis in Kewi etc. p. 49).

Марија, удова краљица, жали се брату свом, Фердинанду I, да од својих краљичких добара: града старог Будима и острва: Raitzen markt et Teserel (Ковина и Чепеља), од којих је некад примала по 1200 фор. уг. годишњег дохотка, већ од г. 1527 на до краја г. 1539 није примила ни крајцаре. (Mon. Hung. hist. Diplomataria II 33).

Иштванџија помиње под г. 1541 (у издању од г. 1685 стр. 155), да су туреке најке дошле до острва блажене Маргите, које се Чепељ зове (ad insulam divae Margaretae, quae Cepelia vocatur), на ком има више села и место Ковци, црква и зграда разне врсте, и да су тамо Турци саградиле тврђаву (munitionum).

Бискуп Антоније Вранчић, путујући г. 1553 као посланик краља Фердинанда I на порту цареву, записао је у свом дневнику, да су 25 јула пришле до места Ráczkevi, које одстоји од Будима пет миља угарских, и ту су преноћили. (Mon. Hung. hist. Scriptores II 289).

У путошњу Марк-Антонија Пигафете, који је с посланством Њемачким путовао у Цариград г. 1567 (в. Starine XXII 70 и Rad књ. 100 стр. 92) каже се за Ковин (Chevi), да је прилична варошица на левој обали Дунава, који прави ту велико острво (Чепељ), на ком има осам села, насељених Хрватима (habitata da Croati pomini), које Турци не оптерећују одвећ.

Пуно интересантије вести о Ковину наћи ћеш у путошњу Стефана Герлаха, који је као протестантски проповедник био у пратњи посланика римскога Њемачкога барона Давида Унгнада, отишао г. 1573 у Цариград. У том, год. 1674 у Франкфурту на Мајни издао на свет путошњу нише на стр. 13: Den 23 Juni 1573 sind wir gen Raitzenmark, einem grossen langen Flecken, 5 Meil von Ofen gekommen, den Türken und Graff Salm gehuldigt; die Ungarn, ausgenommen die grossen Herren, sind mehrertheil Calvinisten, die andern Raitzen; diese haben eine schöne gemahlte Kirchen, darinnen rings herum und in der Mitte viel Kertzen hangen, auch die Apostel und Mariam mit dem Kindlein Jesu auf den Armen (welche, wie auch die Heiligen, sie anbeten), auch kleine Crucifix auf dem Altar liegen; haben zwar die griechische Religion, verrichten aber den Gottesdienst auf päpstliche Weise. In dem Flecken ist ein grosser Marek (Jahrmarek), dahin die Kaufleute von Wien kommen, auch ihre

Kinder ungarisch zu lernen, dahin schicken“.

На истој страни описује Герлах Раце (Raitzen), који у местима под Будимом међу Калвинима живе, овако: „Unter ihnen (Calvinisten) wohnet ein böss, diebisch und verrätherisch Volck schier bis in die Bulgarey zerstreuet, welches man die Raitzen nennet; reden crabatisch, daher sie auch ihren Ursprung haben, erkennen die Episteln Pauli, halten mit ihrem Aberglauben und Religion fast wie die Griechen; verrathen viel Christen, helfen auch manchen um Geld darvon; sind des Wegs in die Christenheit wohl erfahren, zeigen den Türcken oftmahls Gelegenheit, Vieh und Leute hinweg zu nehmen“.

Оставићу за сада на страну ту карактеристику Раца од Немца и лутеранскога проповедника Герлаха и зауставићу се за часак код изреке Герлахове: „Раце говоре хрватским језиком“. Кад те уз то подсетим још и на оно, што је Талијанац Пигафета поменуо за народност становника на острву чепељском, и да су ти становници Хрвати, знам, да ћеш се сибити, Србине — сибити најпре а после се разјутити на Талијанца Пигафету а још више на Немца Герлаха. И што се ти будеш већма сибивао и љутно, то ће се тим више радовати загребачки кајкавци и ученици великога онога Хрвата, професора Вјекослава Клаића, због тих сведоштва о хрватству становника у Угарској, који се иначе зову и називају Раце.

Немој се, дакле, Србине, ни сибивати ни љутити, а и Клаићеви верници и ученици нека се не радују бан тако, имајући на уму оно: „за један часак радости хиљаду дана жалости“!

Немац Герлах каже, да поменути Раце говоре хрватски. Но тај исти Немац каже у том истом путошњу и то, да се свештеници у Бугарској изучавају у Софији (Среду), „da sie eine crabatische Schulen haben (стр. 517) и да исти свештеници „verrichten den Gottesdienst in crabatisher Sprache (на истој страни) и да је он у бугарској цркви видео иконе апостола, „deren Nahmen mit crabatishen Buchstaben oben drüber stehet (иста 517 страна). А што се Ковина тиче — јер остали становници на чепељском острву овде се мене не тичу — то је Никола Влах, који је на чепељском острву с краљем Лаушем II. и краљицом Маријом провео неколико веселих дана и г. 1536 саставио опис Угарске, бољи сведок од Талијанца Пига-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

фете и сведоџба његова више вреди од сведоџбе тога страног путника, а Никола Влах вели, да у Ковину станују Раџи (Kövy, quod oppidum Rasciani incolunt. p. 16.). Раџи ковински говорили су раџким а не хрватским језиком.

По гласу натписа, урезаног у камену плочу, што је узидана више црквених врата цркве манастира Хопова у Фрушкој гори, били су ктитор те цркве *Лауко и Марко Јовишић од Горњеге Ковина*, а наручник и исправитељ Јован Божанић и госпођа Ана и Тома и Катарина и син им Ђорђе в лето 7084=1576.

У опису пута Хајриха Лихтенштајнеког, посланика Њекарског у Цариград г. 1584 од Мелхијора Бесолта (у Левенклављевој *Neuer Musulmanischen Historie. Frankfurth am Main 1595*) пише: „Ratzkovi oder Ratzmarkt, wel-

cher Ort von den gehuldigten Unterthanen das ist, die zugleich dem türkischen Sultan und der Cron Ungarn Tribut reychen.“ (в. о том у „*Ungarn im Zeitalter der Türkenherrschaft von Franz Salveon. Leipzig 1887, стр. 315.*

У дневнику, писаном чешким језиком, о путу грофа Чернина, посланика Њекаревог, у Цариград г. 1644 (в. „*Slav. Bibliothek*“ од Миклошића и Фидлера П. свеака стр. 249) каже се само: „doplavil sem k jedny welky wesnici pět mil od Budina (slowe Cubien) — и ништа више. На кад тај чешки гроф не хтеде више што рећи о Ковину и о Србима у Ковину, не љу ни ја. Пунктум!

Сад долази чланак Ш. „О сеобама српског народа у XV. веку“.

И. Руварац.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Bolgar népköltési gyűjtemény. Eddig kiadatlan eredeti bolgár szöveggel. Fordította és a bolgár kormány segélyével kiadta: Strauss Adolf. Az előszót írta: Dr. Sismanov D. Iván, a bolg. közokt. miniszt. osztályfőnöke. 2 kötet. Budapest, 1892. Révai testvérek. Ára 6 ft. — L. 334 + XVI + 393

(Наставак).

У другом одељку (стр. 29—39) говори Штраус у опште о нар. песмама (о томе, кад постају, о старини, о појединим гранама нар. поезије и т. д.) На почетку овог одељка побија Штраус Миклошићеве речи „да од свију народа у Европи, само српски ствара још увек нове песничке продукте“ (hogy az összes európai népek között, esurán a szerb az, mely még mindig újabb és újabb néperikai produktumokat teremt) — на вели, да и код Бугара и сада има народне поезије *најмање* колко код Срба (a bolgár népnél legalább is oly mértékben él még ma is a néperika, mint a szerbeknél). Али, вели Штраус, осим хајдучких песама имају Бугари песама, у којима се описују дела јунака из најновијег доба. За доказ навађа једну песму из своје збирке („Битка на Плевни“) и вели за ту песму, да је „у својој врсти *дивна*“ (maga nemében gyönyörű). Штраус је у опште врло изданан у похвалама!

Српски књижевник Св. Вуловић расправљао је о „садашњем стању усмене српске поезије“

(Годишњица VII. стр. 335—354); али он није изданан у хвали према нашој новијој нар. поезији: он мисли, да је „силно онала појетска продуктивност у свој маси срп. народа“, да „у данашњој усменој поезији нема много ни новости ни лепоте“ и да се „песме из старијих времена... препевају све слабије и слабије“ — на да све то докаже, наводи баш песму, која пева о петом предмету, о ком и Штраусова („Пад Плевне“; Годишњица VII. стр. 354—365). Вуловићев суд је тачан и истинит; песма српска о паду Плевне заостаје далеко иза песама у старијим збиркама, али се ипак бугарска нар. песма о паду Плевне не да ни сравнити са српском. Нема природног тока радње, нема племенитости, нема *истине* у бугарској песми. И српска и бугарска песма симпатично наравно с Русима, али се у српској песми одаје част и јунаштву туреком, одаје се част храбром браноцу Плевне: Османлиши; у бугарској песми тога нема.

Када су Руси напали на Плевну онда је — вели се у бугарској песми — Осман казао:

... esinájatok
Egy új zászlót piros-zöldet,
Kössétek rá, kössétek rá
Az én fehér keszkenőmet.
Letesszük a fegyverünket,
Ninesen mivel tovább küzdjék“.

(Пачините нову заставу црвено-зелену, на њу вежите моју белу махраму. *Положимо оруж-*

је. Немам више чиме да се борим.) А српска песма каже, да је

„... Осман страхан војвода
Што га наког у Јевропи нема
У Турчина ни у Славенина“.

И ништа српској песми не смета, да каже истину, и онет да покаже своје симпатије према Русима.

Него је у бугарској песми и о Русима изнесена велика неистина. Кад се Осман предао, онда је — по бугарској песми — рекао му

Az oroszok kapitánya:
„Letették a fegyveredet
Te is deli Ozman pasa,
És magadat meg is adtat.
A fejedet vesszük érte“.

(капетан руски: Положио си оружје и ти, дели-Осман нашо, и предао си се, за то ћемо ти главу узети). А српска песма прича како руски царевих

„... кад виђе рањена Османа,
Калпак скинут држи у рукама,
Осману је вако говорио:
О Османе, врховна војвода,
Врати калпак на јуначку главу,
Млађем нигда немој теминати,
Ти си један јунак у Јевропи,
Које силе морају т' признати,
Да пада те бољега не има...
Штета таке погубити људе.
На првоше те се заградше,
Заградше те се пољубише.

Српска песма о паду Шлевне има оне карактеристичне црте, којима је Вуловић карактерисао новију нар. појезију српску, а та је песма у сваком погледу много лепша од бугарске песме. Каква ли је онда бугарска песма?!

Врло јасно и добро је описан развој нар. српске појезије (стр. 31—32; ср. Отаџбина IV, стр. 43.)

Штраус мисли да се „а legtöbb esetben kivehető a kor is, a melyben az illető költemény keletkezett“ (у већини случајева може се изнаћи доба, у ком је песма постала). Ово мишљење је погрешно. Наравно, да је лако знати, кад су постале песме, које певају о најновијим догађајима, али ко зна тачно, кад су постале песме од коледе, песме о Краљевићу Марку, о женидби Душановој, о последњем цару бугарском Стра-

(Наставиће се).

шимиру, о Манојлу Комнену, цару грчком?¹ Треба дубока студија и велика спрема, на да се то од *ирилике* одреди; а има песама, код којих је то немогуће одредити.

У III. одељку (стр. 40—58) говори Штраус о коледу, нешто о митологији и о вилама, змајевима и т. д.

Чудновато је Штраусово тумачење о замењивању имена у нар. песмама. У зборнику Илијева нашао је Штраус једну песму, у којој се помиње цар Асен; у другим варијантима те исте песме помиње се цар Костадин. Штраус мисли, да је „kétségtelen, hogy Assen czár nevét a többi epikai dalokban kihagyták, mert a török iga és a görög kémek miatt sok olyan dal pusztult el, a mely a régi szabad idöket emlegette...“ (без сумње, да је у више српских песама Асеново име испуштано, јер је због турске владе и грчких ухода пропало много песама, које су помињале стара слободна времена). Бугари дакле нису смели спомињати своје старе цареве² и њихова имена замењивана су именима старијих личности! Зар ни славни бугарски хајдучи, које Штраус помиње (I, стр. 30), зар ни они нису смели певати песме, у којима се славе стари јунаци? А зашто српски гуслар није изостављао у песмама име Краљевића Марка, цар-Стјепана, Милоша војводе? Како је он смео сунчаог бога и св. Ђурђа заменити *народним јунаком*: Краљевићем Марком³; за што се он није страшно певати песме „од сви наши бољи и старији“? Како је он смео спомињати српског цара Стјепана, и српског кнез-Лазара, и остале српске војводе? Та и он је био под Турцима, и к њему су долазиле грчке уходе!

У песмама народним не замењује се — како Штраус хоће — млађи јунак старијим, него *старији млађим* (ср. п. п. Рув.: Две студ. распр. стр. 58.)

¹ Страшимир је „Дели-Татомир“, а цар Манојло је „Грчки Манојло“ наших нар. песама. (Гласник XLIX, стр. 45.)

² Ср. Пип. и Спас.: Gesch. der slav. Lit. стр. 174.

³ Руварац: Две студ. распр. стр. 57 и 63.

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Мелхијор Ердурхељи, који одавна већ куни грађу за монографију Новог Сада, намеран је да у тој моно-

графији у засебну одељку напише историју новосадеке српске периодичне књижевности. У ту је сврху покушао градива колико је, вели, могао, но како мисли, да је то

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

граднио непотпуно, то моли свакога, ко зна што да до-
дучи, да му јави за времена. Ево тих новосадских ли-
стичких дела које је он могао дознати: „Бачка Вила“ (покре-
мута 1841); „Напредак“ (1847); „Весник“ (1848); „Се-
дница“ (1852); „Србски Дневник“ (1852); „Ратар“ (1855);
„Школаски лист“ (1858); „Даница“ (1860); „Словенка“
(1860); „Комарац“ (1861); „Србобран“ (1861); „Слога“
(1862); „Јавор“ (1862); „Селјак“ (1862); „Доминџан“
(1862); „Путник“ (1863); „Хумориста“ (1863); „Огледало
србеко“ (1864); „Зола“ (1864); „Магница“ (1865); „Рен“
(1866); „Застава“ (у Новом Саду 1866); „Недељни лист“
(1867); „Беседа“ (1868); „Парод“ (1869); „Србеки народ“
(1869); „Млада Србадија“ (1870); „Земљак“ (1870); „Глас
народа“ (1871); „Жижка“ (1872); „Позориште“ (1872); „Ра-
дован“ (1876); „Лист за народ“ (1876); „Завичај“ (1878);
„Стармази“ (1878); „Шаљиви астроном“ (1879); „Задруга“
(1879); „Вечерњача“ (1881); „Српске плуегроване новине“
(1881); „Србеко Коло“ (1881); „Глас Истине“ (1884); „На-
ше Доба“ (1885); „Стражилово“ (1885); „Браник“ (1885);
Вршњан (1885); „Јенски свет“ (1886); „Нови васпитач“
(1888); „Српски Сион“ (1891).

Ошма, који прате хрватску књижевност, познато
је бити, да белетристички лист њихов „Vienac“ у по-
следње време мал' не у сваком броју на најнедостojнији
начин напада Србе. Утоиоу је „Vienac“ у шовинизму,
опаукиао га пљескање пристајца, заселила га слава,
па не чује и не види ништа. Готов је, да у сваком броју
баци лагу на Србе. У последњем (30) броју на три места
је показао свој шовинизам. Има и читав чланак „O Hrvat-
stvi Dubrovnika“, поводом књижице: „Dubrovčani jesu li
Hrvati?“ Приказује се ту књижица та и поучава се омла-
дина дубровачка, доказује јој се, да је на криву путу, да
не зна шта је (јер тврди да је српске народности). И Ми-
клошић је ту потраан, и доказано је (risum tenentis!)
да је и по Миклошаћу Дубровник — хрватски. На ти се
ду спомине и име хрватско у дубровачких писаца. А име
србеко у Гундулића? Што то прећућујете?! Као јак до-
каз, да су Дубровчани Хрвати, наводи „Vienac“ то, што
се Хрвати више него Срби бринули око издања дубро-
вачких писаца. Ви сте отимали, а ми смо гледали и ћу-
тали зарад слоге братске, и то наше ћутање је вама до-
каз, да су Дубровчани Хрвати. Еј логико, нигде те не
било! — У другој белешци нам је изнесена стара и по-
зната истина, да Порфирогенит није знао шта је писао.
Та тврдња је код наше браће већ постала акеном, те их
нико и ништа не може разуверити. — У трећој белешци
наша је писац на ново издање српске историје (Браће
Јовановића). Жали српску младеж, што ће се „tako пе-
дганом hъном ritati“. O tempora, o mores! — На најне-
достojнији начин нападате ви нас, браћо Хрвати. Рад Да-
ничичев враћате нам радом Вијенчевим, љубав узвијате
мржњом, истину шовинизмом. Оружје, којим се ви служите,
овано је, али је опасно по онога, који се намае служи.

САДРЖАЈ: Песништво: Игуман Најсеје. Вјерина љубав. — Поука: Пет стотина и три године. — Уметност: Владимир
Николаћ. — Књижевност: Прилог Вуковој библиографији. — Придови за новост српскога народа у земљи
Угарској. Књижевне описе. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 и. за по-
год. 1 ф. 25 и. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а
претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Ваша сабла има две оштрице: једном сечете нас, дру-
гом себе.

„Vienac“ (бр. 31.) јавља, да пољски писац Ста-
нислав Цишевски уређује и обрађује народне умотворине
јужних Словена, па моли све, који се за науку интере-
сују, да му шаљу верно прилежане нар. умотворине.
„Тако нам се desi evo prilika — пише „Vienac“ — да иже-
ном свијету бјелодано докажемо, како се и у нас Hrvata много
рјева о Marku Kraljeviću.“ Зајите по Босни и Херцеговини,
па ћете тамо наћи много песама о Краљевићу Марку,
које ће иженом свијету бјелодано доказати, како се и у нас
Hrvata много рјева о Marku Kraljeviću!“

У „Јавору“ (бр. 28) штампане су неке, до сад не-
познате песме Косте Триковића.

У истом броју „Јавора“ приказао је Ј. Хр. три-
песету свеску књига Љубомира Ненадовића.

У 29 броју „Јавора“ штампани су до сад непо-
знати стихови Никанора Грујића.

У истом броју „Јавора“ приказао је М. С.—ћ причу
„Патарен Свевид“ („Отаџбина“ за јуни).

„Јавор“ и „Vienac“ јављају, да је из дела „Ау-
стро-угарска монархија“ преведен онај део, који говори о
Далмацији и да је штампан у Сиљету (латиницом). Пре-
водилац је „исправљао“ оригинал. Та за Бога: писац се
уеудно казати, да је Далмација — српска!

У 19 броју „Босанске Виле“ штампан је приказ
Ђ. С. Ђорђевића на XII. Годинишницу.

„Бос. Вила“ и „Vienac“ јављају, да је из „Јаво-
ра“ посебно отштампан чланак Д. Живаљевића: „Дневни к
једног заборављеног песника.“

У „Отаџбини“ (свесци за јули) штампана је студија
Ђорђа Брандеса: Иван Тургењев Превео је Влад. Рабичкар.

У Дубровнику је почетком јула изашао први број
„Dubrovnik“. „Један Бог, један језик, један народ;
сложимо се, љубимо се, браћа смо Срби.“ Кома је год
могуће, треба да се претплати на „Dubrovnik“. Лист издаан
сваке недеље, а цена му је за Аустро-Угарску 4-50 фор.
годишње.

У „Просветном Гласнику“ (свесци за јуни) штампана
је оцена Т. Флоринског на „Историју срп. нар. П.
Срећковића. П.“ С руског превео Стојан Новаковић.

У истој свесци „Просветног Гласника“ почела је
издавати студија Ђ. С. Ђорђевића: Сима Милутиновић
Сарајлија.

+ Цицлауе својих досадашњих радова о Србији кру-
писао је Ф. Каниц својим радом „Ermischen
Studien in Serbien“, који се одликује не само на-
учничком израдом већ и техничком. Дело је изашло у
XII. књизи „Denkmätern“ бекке академије наука. У „књи-
жевним белешкама“ неку је проговорила о њем „Отаџби-
на“ у свесци јулској. Каниц сада спрема за штампу друго
издање познатог свог дела о Србији: мање одељке из њега
од времена на време објављује у појединим немачким ча-
сописима, а цело дело штампане засебно у скоро.

Штампарија Дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.